

Солом ягъдж белддж малд огхмб

Намрин тэрәнә соломиг, эр-дни-шишан ишиг болн нань ишиг ишлдж ургъд болдун бв-сиг ирлцнъгъу белдвр угагъар мал сәйнәр идхш. Эднә икиннә аваткъ улләр ишкднә. Керчлжән элниг керчдз ууләд, халун эс-гидж книтн усар норгъад, халулдж джблрүләд, тингкәд дакад буудә-гуйрар эс-гидж силосар ясад амт орулхла; тиим хотиг мал үдл уга гишнъгәр идчкдн.

Сул джилмудни эргцд түрүн нууриң колхозмудар болн совхозмудар малд солом белдлгъяр ик гидл дамшлт хоршадгдсн бәәнә. Умшачирин сурвар эн статьяд малд солом белдлгънә олн-зусн эв-аргъ ахрар келгдджәнә.

Керчдз-уулгън

Солом малд белдхләрн даньгин керчдз ууләд бгдмн. Керчдз уулсн солом, малд эвтәгъяр джалжлгддз, сәйнәр илгднә, геелт тату болна, дакад малин шүд эләхш.

Солом керчдз уулхин төлә крайин түрүн нууриң эдл-ахус, хамгин түрүн болдж шишлнә белдгдсн комбайнс, „РКС-12“ гидл силос керчдг машинд, дакад малин хот уулд „ИК-3“ гидл машинд олзлцхана. Эн машинд соломиг уулдж керчдә, терүг уурмг джблн хотд хуварнә, эннә тегәд мал асрлгънә зоотехническ неврлә ирлцнә.

„РСС-60“, „РСБ-0,6“, „РСБ-1,0“, „РСБ-3,5“ марка солом болн силос керчдг машинд, дакад „РКС-12“ марка шишлнә белдгдсн силос керчдг машинд соломиг керчд биш, терүг көнләгъинә уурулдж уулхш, тегәд таллан машинд эс олдхла, эн машиндиг олзлана.

Курсавск района зәрм колхозмудар малд солом белдлгъит илгдк кенә: соломиг керчдз уулхәсн урд силоста хольна. Улгүрнә, нег центнер соломд хойр центнер силос немдз хольна. Силоста хольгдсн соломиг керчдә уулхлә, малин идмг хот болна, эн хот белдгдсн бдртән малд бгднә. Силосин шүсн соломд шиньгрәд, джблрүләд канькисн сән унртә, әмтәхн хот болна.

Норгългън

Кесг эдл-ахусар керчдә уулсн соломиг давста усар норгъна. Сул цагт силос, сән чиртә бвс свекловичн жом, паток негдулдж семрәд малд бгнә. Центнер хотд 80—100 килограмм усн, эс-гидж устачингтә талдан хот немдлдж семргднә. Керчдә уулхкисн соломиг шишлнә яршгд, оньгъд, ваннд, эс гидж 1—1,5 кубометр кемджәтә дегд гүн биш траншейд норгългън. Керчсн соломиг норгългън—терүг джблрүләд амтинь ясдмн. Керчсн соломиг малд бгн гихләрн норгълдмн.

Чанлгън

Зәрм эдл-ахусар керчсн соломиг чанна. Энүнә төлә нег центнер керчдсн соломд 1,2 кубометр кемджәтә яршг олзлгднә. Чангдсн керчсн соломиг сәйнәр буркәд, 20—24 час бәрдмн. Керчдсн солومات чаниг, яршгиг болн талдан савиг сәйнәр дулалад солосин эс-гидж

хулсн матар хучал, деернә эрк биш күнд чолу, кирпич эс гидж төмр тавәд дарулдмн. Центнер соломд 80—150 литр буслгдсн ус гаргълмн. Чансна хббн бәр-гдсн соломиг ясад сәйрүлчкәд, буләнәр малд тәвдз бгдмн. Керчдсн солом олн-зусәр чангднә, бас тедү метәр норгългднә.

Изобильненск района „Каменнобродский“ гидл совхозд керчдсн соломиг шишлнә эрстә траншейд кедж буслгъсн уснд чанна. Тиим траншейин кемджәнә—утдан 2,5 метр, гүундән—2 метр, йорал талан—2 метр, деел бийдән—2,5 метр бргн болна. Траншейд кедсн соломд буслгъсн халун ус кегъад, сәйнәр хучал дардмн. Тиигсн соломиг суткдан бәрчкәд, силоста холәд, булән бийәрнә малд бгдмн. Нег укрд керчдсн 12—24 килограмм солом болн 30 килограмм куртл силос бгдмн. Буслсн уснд чанхин төлә сән солом авдмн, юнъгад гихлә, унртәд көгджрсн соломиг, му унрәснә гетлгхш.

Халун усна уурт бәрлгън

Халун усна уурт солом бәр-хлә, тер джблрүләд, сән унртә болдмн. Урәд көгджрдк унртсн соломиг халун усна уурт бәрхлә, тер му чинрән зовәр геедмн. Керчдсн соломиг халун усна уурт бәрхин төлә „ЗК-05“ болн „ЗКП-1,0“ гидл заводни шишлнә малин хот халулдж машинд олзлгддмн. Промышленность эн машиндиг олар гаргъна, болв неврнн цугтагъиннә теткхш. Тер учар, крайин зәрм эдл-ахусар соломиг халун усна уурт бәрхин төлә эврә кецин машинд олзлцхана.

Улгүрнә, „Ставрополец“ гидл колхозд солом халун усна уурт бәрхин төлә ик яршг олзлнә, эн яршгнә хойр брәтә, брә болгънә—хойр кубическ метр шаху кемджәтә. Эн яршгиг зузандан 40 миллиметр харгъгъяр кенә. Яршгин йоралас 20 сантиметр деегшән сегрхә хойрлгч йорал кегднә, эн хойрлгч йорал, усна ур гүудг труба болн терүвә аминь чаньгъяр эс дархин төләд тәвгднә.

Невинномыск района „Казьминский“ гидл колхозд заводской кормозапарникин ормд шишлнә траншей белдлж олзлмн. Эн траншейнә, 100 укр бәйд хашан зах брәднә бәйнә. Эн траншейин кемджәнә 4 кубическ метр шаху. Траншейи цементәр шалдата. Траншейин йоралас 15 сантиметр деегшән, терунә тал дундк ут-туршарт усна ур гүудг труба тәвгдсн. Траншейин йоралас 20 сантиметр деегшән сегрхә хойрлгч йорал тәвгднә—энүн деер керчдз уулсн солом тәвдмн. Усна ур учрахин төлә „ЗК-0,2“ гидл кормозапарникин хәәсн олзлгднә. Эн траншейд нег саамд 3—3,5 центнер солом усна уурт тәвдз белдлгднә.

Керчдз уулгдсн соломиг халун усна уурт тәвхәсн урд эрки биш норгълдмн, энүнә төлә 80—100 литр усн ордг яршг кергтә.

Солом халун усна уурт тәв-лгън, кезә болв чигн дулан бәәрид, газадин агъяр ордг уга ормд кегддмн.

Керчдсн соломиг 30—40 минутин дунд халун усна уурт бәррнә хббн, усна ууринь ууру-лад, дакад 3-с авн 12 час кур-тл бәрлмн. Тингкәд терүг илгд-гә сән хотла холәд, буләнәр малд тәвдз бгдмн. Халун усна уурт орад гарсн солом шулун илсдиг медж кергтә, тегәд тиим солом дарук бдртән малин хот болдгнә уурад, урдз одна.

Солом исклгън

Солом исклгън йир амр юмн. Керчдә уулхкисн соломиг бу-лән усар норгъад, нүкнд, яршгт эс-гидж чанл сәйнәр дар-ад тәвдмн. Термофильн бакте-рин нилчәр солом бийнә хал-ад ислмн—терүнә (малин хот-ин) дулань 30-35 градусд кур-дмн. Илгдз солом искхин тө-лә зуг цевр сән солом авх кер-гтә. Харлад көгджрсн солом бийнә халад усхләрн, малин хот болгадн уурдмн.

Солом бийәрн халулдж иск-хин төлә, керчдсн нег цент-нер соломд 1,2 кубическ ме-тр кемджәтә сав авх кергтә. Кергтә савин кемджә ягъдз олдж медхмб?

Улгүрнә, фермд 100 укр бәәтхә: Кермджән укр болгъ-нл 10 килограмм солом керг-тә болхла, цугталнә—10 цент-нер солом керглгдджәнә. Керчдсн 1 центнер солом искхин төлә 1,2 кубическ метр кемджәтә сав кергтә. Ут-турштан 12 кубическ метр кемджәтә сав кергтә болх зб-тә. (10ц.х 1,2 км=12 кубическ метр). Тиим кемджәтә нүкнд 100 укрт суткдан күрх хот белдлж болхмн. Болв нег сут-кд биш 4 суткд күрх солом белдлж авх кергтә. Тиим бол-хла, ут-турштан 48 кубическ метр кемджәтә 4 нүкн кергтә, нег нүкндн бдр болгън керч-дсн солом тәвгддмн, хойрдг-днә болн гурвдгч нүкнднә—со-лом исәд белдгддмн, дбрвдгч нүкнәсн болхла авад малд тәв-гддмн.

Нургългъ ним кемджәтә нүкн малгднә: утдан—3 метр, бргднә болн гүундән—2 ме-тр. Нүкнә эрснә эрки биш цеме-нтәр шаллгддмн. Керчдсн со-лом тәвхәс урд тер нүкд эрки биш цеврлгдәд, цагъалгддмн. Орәлдж малтгдсн тиим нүк-ндг малин хашан зах брәд эс-гидж шишлнә брәд белддмн. Солом белдлгънә тиим нүкнд—бндр газр, дорак усн холд бә-әх орм илгъдз авлгън эрки чиртә.

Тиим нүкнә брә болгън сәй-нәр хаагдг буркәстә болх збвтә. Нүкнд тәвгдсн солом суугъад доргшлхла, буркәснә бас дахад суулдж дарх збвтә, юнъгад гихлә, солом буркәсн хойрин хоорнд заг гархла, те-рунднә агъяр орад, солом ур-хд тусан күргдмн.

Керчдсн соломиг нүкнд тәв-хәсн урд шишлнә белдгдсн яршгт сәйнәр норгъад, сәйнәр дардмн. Нүкнә буркәсн деер күнд чолу, төмр тәвдмн. Но-во-Александровск района, Ле-ниннә нертә колхозд нүкнә бур-кәсиг эрәстә тагләр шахна. Дулан багъ болхдә, керчдсн солом исхш. Тер учар керч-дсн солосар дүурнә нүкиг, соломин, эс-гидж хулсн матар кучх кергтә.

Исджәх солом 3-ч, 4-ч бдр-тән джблрүләд, болсн бдмгин унртә болдж одна, тегәд энүг мал дурлдж иднә. Эн хотин малд зуг буләнәр бдмн, сут-кин кемджәнд 2-3 таслдж малд бгдмн. Бод малд бгглх эн хо-тин кемджәнд 10-12 килограмм, багъ малд—6-7 килограмм бо-лдг. Эн хотиг бдрн малд бг-дмн биш.

Тииглж белсн солом хотиг улм әмтәлдж яскин төлә, те-руг гуйр-будягъяр ясдз сәй-руләд, эс-гидж идмг сән хотла холәд бгхлә, мал сәйнәр илдмн.

Соломиг уснд урхсн дотлар джблрүлгън.

Керчдсн соломиг дотлар джблрүлдж яслгн нургълж хойр аргъар кегднә. В. Катаев болн П. Кормщиков гилг ул-син зааврар кегднә. Солом белдлгънә эн хойр аргъиг эдл-аху болгънә олзлдж болхмн, тедн тиим амр. Турүн аргънә—урхсн дотлар джблрүлгънә (известкований гигъяд), хойр-лгчнә—кальцинированный гидж нерәдгддмн.

Турүн аргъар болхла, керч-дсн соломиг дотл урхсдсн уснд бәрлмн, хойрдгч аргъар болхла, 5—10 минутин дунд норгъсна хббн, тер соломиг авад шит деер тәвдмн. Дотл урхсдсн уснд норгълдсн соло-миг малд бгхәсн урд эрки биш угъадмн.

В. Катаевин зааврар соломиг илгдз белддмн: керчдсн 1 центнер соломд, 10 суулгъ уснд урхсн 24 килограмм дот-лин буда кегъад терүнд асх-дмн. Керчсн соломиг бүтн чанд, эс-гидж талдан савд хальсдлж 20-30 сантиметр зузанар тәв-дмн. Тәвднәсн хальсн болгъниг дотл урхсдсн ус кегъад сәй-нәр семрәд, чаньгъяр буркәд дарчкәд дакад деерәсн ус ас-хдмн.

Керчдсн соломиг дотл ур-хсдсн уснд гурвн суткд бәәл-гъад бдр болгън семрәд бәәд-мн. Терүнә хббннә керчдсн 1 центнер соломд 300-400 литр ус авад угъачкад, шит деер тәвдәд усинь шүурулдмн. Чанд кегдсн усиг, дотлар булгдәд ирхлә, авад асхчкәд, терүнд цевр ус келдмн.

П. Кормщиковин зааврар бол-хла, илгдз кегднә: керчдсн 1 центнер соломд 9 килограмм дотлин буда болн 300 суулгъ ус—талданвар келхлә нег про-центн расвор белдгднә. Керч-дсн соломиг тиим расворт 10 минутд бәәлгъдмн. Терүнә хббннә яршгд эс-гидж шит деер тер соломиг болгъхин төлә 36 часд бәрлмн. 12 часин эргц болгънд тер соломд бичк-бич-кнәр расвор асхад бәәдмн. Тиигдз белдгдсн соломиг мал-д тәвдз бгдмн.

Тиим эв-аргъар 1 тонн со-лом белдхин төлә 250-300 суул-гъ нег процентн расвор кер-гтә, дакад 24 квадратн метр агъута 2-4 шит, 80-100 суулгъ усн ордг чан, 15-20-д суулгъ усн ордг хойр бочк кергтә.

В. БОДАНИКО,
крайин селәнә эдл-ахун управ-ленә эдл-ахун наукин отделни ах зоотехник.

Б. УСПЕНСКИЙ,
мал бскагънә инспекцин ах зоотехник.